

До разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 2024-15 Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого 61024, м. Харків,
вул. Григорія Сковороди, 77

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Серьогіна Віталія Олександровича на дисертаційну роботу
Андрущенко Олесі Петрівни «Права людини: глобальний та цивілізаційний
контексти», подану до публічного захисту на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена фундаментальною цінністю прав людини для сучасної цивілізації. Більшість сучасних держав-членів міжнародного співтовариства, незважаючи на їхню різноманітність, у тому числі політичного, економічного, соціального та цивілізаційного характеру, розглядає принцип верховенства прав і свобод людини і громадянина як найвищу цінність.

Актуальність сучасного дослідження прав людини визначається ще й тим, що, незважаючи на більш аніж півстолітній період визнання світовою спільнотою значущості прав людини в забезпеченні ефективного функціонування суспільства, і досі існують значні розбіжності в тлумаченні як сутності цих прав та їхньої природи, так і в їхній класифікації. Існує ціла низка стандартів прав людини різного рівня – міжнародні, регіональні та найширший клас – національні стандарти. Множинність стандартів прав людини неминуче породжує проблему їх узгодження між собою, встановлення між ними певних пріоритетів, а також проблему ефективної імплементації міжнародних стандартів прав людини (як найвищих) у регіональні та національні стандарти. Крім того, система прав людини є динамічною і еволюціонує під впливом насамперед об'єктивних чинників, зокрема з'являються нові права, які потребують концептуального аналізу, юридичного оформлення, забезпечення та захисту, деякі права набувають нового тлумачення.

Слід підкреслити, що система прав людини продовжує розвиватися і трансформуватися під впливом зовнішніх чинників, які можна позначити як виклики сучасності. До числа таких чинників необхідно насамперед віднести розвиток нових технологій (інформаційних та біологічних), пандемії і війни

внаслідок яких, з одного боку, з'являються нові права, які потребують осмислення і відповідного юридичного оформлення, забезпечення і захисту, з іншого боку – права, що вже існують, трансформуються, що також не можна випускати з уваги. Сучасне суспільство постійно стикається з проблемою необхідності поглиблення розуміння природи прав людини їхнього характеру, посилення їхньої нормативної регламентації.

Розгляд питань щодо реалізації прав людини сьогодні присутні практично у кожній сфері життєдіяльності суспільства. Сучасна Україна на даному етапі свого розвитку перебуває у перехідному періоді зміни системи державотворення та правотворення, який супроводжується війною, що особливо актуалізує проблему прав людини.

Відтак, обрана дисертанткою тема дослідження є актуальною і значущою як для сьогодення, так і на перспективу.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, темами. Дисертаційне дослідження чітко вписується у контекст цільової комплексної програми кафедри філософії Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Філософські та філософсько-правові проблеми духовного життя суспільства та формування правової культури особистості» (державний реєстраційний номер 0111u000968).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлена науковим апаратом дослідження, представленими метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження. Відповідно до об'єкта дослідження – права людини як соціокультурний і правовий феномен, і предмета дослідження – особливості реалізації прав людини в умовах глобалізаційно-цивілізаційної амбівалентності, дисертанткою цілком логічно сформульована мета дослідження – отримати нові наукові висновки стосовно сутності феномена прав людини у глобальному та цивілізаційному вимірах з акцентом на визначенні теоретико-методологічних засад його розвитку, розумінні сутнісних характеристик у контексті демократичних цінностей, а також виявленні впливу глобальних трансформацій та міжцивілізаційних протиріч на реалізацію прав людини.

У дисертації у контексті сформульованої мети цілком логічно визначено низку послідовних завдань дослідження: охарактеризувати генезу філософсько-правової рефлексії прав людини; визначити основні теоретико-методологічні

конструкти дослідження прав людини; встановити й уточнити аксіологічний сенс сутнісних характеристик прав людини у контексті демократичних цінностей; дослідити особливості національних систем прав людини; охарактеризувати становлення регіональних систем прав людини у контексті цивілізаційної правосвідомості; з'ясувати особливості формування концепції універсальних прав людини у контексті сучасних глобальних трансформацій; охарактеризувати «цивілізаційні світи права» як підґрунтя виникнення протиріч у реалізації прав людини; уточнити вплив загострення культурно-цивілізаційних конфліктів у XXI столітті на форми реалізації прав людини; окреслити перспективні шляхи і напрямки розуміння й розвитку феномена прав людини в глобалізованому світі.

Загальний аналіз дисертаційної роботи дозволяє стверджувати, що поставлені дисертанткою завдання в цілому було виконано, мету дослідження досягнуто. Так, у першому розділі дисертації «Філософсько-правовий дискурс прав людини: теоретико-методологічні засади» проаналізовано історіографію, емпіричну базу й понятійно-категоріальний апарат дослідження, простежено генезу феномена прав людини і послідовність розвитку його філософсько-правової рефлексії, обґрунтовано методологію дослідження. У другому розділі «Глобальні й цивілізаційні особливості у розвитку прав людини» досліджено процеси становлення й розвитку регіональних та національних систем прав людини; досліджено процес формування концепції універсальних прав людини у контексті сучасних глобальних трансформацій. У третьому розділі «Вплив сучасних глобалізаційних і міжцивілізаційних протиріч на реалізацію прав людини» досліджено концепт «цивілізаційних світів права» як підґрунтя виникнення протиріч у реалізації прав людини, проаналізовано загострення культурно-цивілізаційних конфліктів у XXI ст. та їх вплив на форми реалізації прав людини, зроблена спроба прогнозування розвитку феномена прав людини в умовах впливу інноваційних технологій, змін у соціальній структурі та глобальних трансформацій.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

У дисертаційній роботі О.П. Андрущенко на підставі принципів взаємодоповнюваності й послідовності застосовано комплекс взаємопов'язаних наукових методів, які гарантували імовірність та достатній рівень об'єктивності й достовірності отриманих результатів, сприяли досягненню поставлених цілей

і виконанню зазначених завдань. Результати і висновки дисертації є достовірними та містять елементи наукової новизни, що має суттєве значення для правової теорії та практики.

Наукова новизна одержаних результатів не викликає сумнівів. Серед пунктів наукової новизни особливо варто відзначити те, що дисертантці практично вперше вдалося обґрунтувати запропонований комплекс методологічного інструментарію для дослідження феномена прав людини і супутніх з ним феноменів; розробити комплексний філософсько-правовий підхід до дослідження прав людини з урахуванням глобальних та цивілізаційних трансформацій; запропонувати до наукового дискурсу поняття «цивілізаційний світ права» як певну цивілізаційну структуру, відображення ментально-ціннісно-мотиваційної основи буття. Заслуговує також на увагу авторське удосконалення розуміння філософсько-правової сутності феномена прав людини, його ролі, у сучасних умовах, та на перспективу; розуміння впливу глобальних трансформацій на формування та розвиток концепції універсальних прав людини; розуміння основних поколінь прав людини на сучасному етапі розвитку людства. У результаті виконаного дослідження набули подальшого розвитку положення про вплив глобалізаційних трансформацій на розвиток і реалізацію прав людини в умовах інформаційного суспільства; розуміння кореляції історичних цінностей різних етапів розвитку суспільства зі змістом прав людини; розуміння основних концептуальних підходів до захисту прав людини в континентальних, англосаксонських та релігійних правових системах; розуміння переваг, недоліків інформатизації й цифровізації суспільства у процесі детермінації прав людини та конкретних можливостей їх розвитку; смислове наповнення інформаційних прав людини; розуміння значення забезпечення цифрових прав та кібербезпеки для реалізації інших прав людини у сучасних умовах.

Достовірність одержаних результатів підтверджена адресними посиланнями та аргументацією авторських суджень і умовиводів. Анотація адекватно відображає основні положення дисертації. Ознак порушення академічної доброчесності не виявлено.

Повнота викладу основних положень дисертації та її результатів в опублікованих працях. Загальні положення та зміст дисертації відображено у 8 наукових працях, зокрема у 4 публікаціях у наукових фахових виданнях

України (3 статті у наукових фахових виданнях з галузі знань «Право») та 4 публікаціях у матеріалах міжнародних конференцій.

Результати аналізу наукових публікацій дисертантки свідчать про те сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, здобуті результати і практичні рекомендації достатньо повно висвітлено в оприлюднених працях.

Основні ідеї, положення та висновки дисертаційного дослідження було апробовано під час наукових дискусій на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Практичне значення роботи і впровадження її результатів визначається сукупністю положень, які конкретизують наукову новизну. Результати дослідження можуть стати певною методологічною базою для подальших досліджень проблеми прав людини. Основні результати й висновки дисертації можуть використовуватись: для розробки стратегій правозахисної діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях; удосконалення національних та міжнародних механізмів захисту прав людини, розробки нових політик у цій сфері; в експертно-аналітичній роботі як теоретичний матеріал при оцінюванні та обґрунтуванні концепцій реформування правової системи; державними органами та іншими суб'єктами соціального процесу для більш глибокого розуміння сутності прав людини та механізмів їх забезпечення в глобалізаційних умовах, підвищення ефективності управлінських рішень у даній сфері. Крім того, вони сприятимуть підвищенню рівня правової свідомості та правової культури суспільства, зміцненню міжнародного співробітництва у сфері прав людини. В освітньо-виховній царині результати дослідження можуть бути інтегровані у навчальний процес і застосовані з метою поглиблення змісту й посилення практичного спрямування таких навчальних дисциплін, як «Філософія права», «Філософія прав людини», «Теорія права», «Історія правових вчень»; при створенні спецкурсів для аспірантів, магістрів і студентів з проблем прав людини.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація О.П. Андрущенко оформлена відповідно до встановлених МОН України вимог, викладена літературною українською мовою, науковим стилем, її наукові результати є достатньо репрезентованими. У межах визначених об'єкта, предмета дослідження, мети та завдань дисертація

є цілісним, ґрунтовним, завершеним дослідженням актуальної теоретичної та практичної задачі дослідження феномена прав людини у глобальному та цивілізаційному контекстах.

Зміст дисертації логічно відповідає меті, поставленим дослідницьким завданням і послідовно розкриває тему дослідження. Висновки і практичні рекомендації достатньо повно розкриті та обґрунтовані і забезпечені вдалим поєднанням ґрунтового теоретичного аналізу досліджуваних феноменів з емпіричним.

Стиль тексту дисертації – науковий, виклад наукових положень, висновків, рекомендацій – доступний для сприйняття та розуміння. Оформлення дисертації відповідає чинним вимогам МОН України.

Список використаних джерел (233 позиції) відображає високий ступінь опрацьованості теми і свідчить про достатній для доктора філософії рівень володіння навичками роботи з джерелами інформації.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації. Даючи в цілому позитивну оцінку рецензованій дисертації, зауважую, що наукова праця має деякі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації чи пояснень здобувачки під час прилюдного захисту.

1. Досліджуючи у підрозділі 1.3 сутнісні характеристики прав людини у контексті демократичних цінностей, дисертантка цілком слушно стверджує, що «історія демократичних держав показує, що на політичний режим впливають традиції, національні відмінності та політичні прецеденти. Незважаючи на відсутність єдиної для всіх аксіологічної системи, у світовому демократичному політичному просторі існують універсальні цінності ... які є спільними для всіх людей незалежно від національних, релігійних, політичних поглядів» (с. 55). Разом з тим, про які конкретно універсальні цінності йде мова і як ці цінності детермінують розуміння прав людини дисертантка не уточнює, що дещо знижує рівень аргументованості авторських суджень.

2. Розмірковуючи про важливість забезпечення балансу між свободою доступу до інформації та захистом особистих даних, дисертантка зазначає, що «прогресуюча цифровізація та впровадження телекомунікаційних технологій змінюють спосіб реалізації демократичних цінностей, забезпечуючи нові можливості для захисту прав людини» (с. 59). Уявляється, що дисертантці задля переконливості власної позиції слід було б хоча б схематично позначити

основні напрямки змін у способах реалізації демократичних цінностей, які тим чи іншим чином змінюються під впливом сучасних телекомунікаційних технологій.

3. У підрозділі 2.2 дисертантка, розглядаючи розвиток регіональної системи захисту прав людини в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, зазначає серед його детермінант «значні відмінності в економічному розвитку, що впливають на доступ до реалізації прав» (с. 100). Виникає питання: про які саме відмінності йде мова – на рівні країн АТР, чи на рівні суб'єктів всередині країни? Адже відмінності в економічному розвитку є характерними не лише для АТР, а й для інших регіонів світу.

4. Потребує уточнення й окремої аргументації заява дисертантки про те, що «глобалізація «інформатизувала» права людини» (с. 111). Такий умовивід у дисертації зроблений на тлі висновку про настання доби постмодерну, яка безпосередньо пов'язується з глобалізацією і передусім з узагальненими символами змін в житті людини, з порушенням механізмів передачі від покоління до покоління вищих моральних цінностей, якими були безпосередні особистісні зв'язки в межах первинних спільнот. У контексті цього сама «інформатизація» прав людини дещо втрачається.

5. Дисертантка інколи захоплюється переакцентуванням уваги з безпосереднього дослідження визначеного предмета на «побічні», хоча й пов'язані з предметом, феномени. Зокрема, мова йде про досить розлогий аналіз російсько-української війни як культурно-цивілізаційного конфлікту, що торкається питань національної ідентичності, політичної культури та цивілізаційних орієнтирів (підрозділ 3.2).

Разом з тим, зазначені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а мають, здебільшого, дискусійну та рекомендаційну спрямованість. Це, скоріше, побажання дисертантці на подальші творчі пошуки у сфері прав людини.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів. Дисертаційна робота Андрущенко Олесі Петрівни «Права людини: глобальний та цивілізаційний контексти» є цілісним науковим дослідженням на актуальну тему, виконаним авторкою самостійно, містить елементи наукової новизни, має теоретичне та прикладне значення і демонструє здатність дисертантки до самостійних наукових розвідок.

Поставлена мета дисертаційної роботи в цілому досягнута, завдання – виконані.

На підставі зазначеного, враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних авторкою наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків вважаю, що дисертаційна робота «Права людини: глобальний та цивілізаційний контексти» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомое теоретичне й прикладне значення, відповідає вимогам спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка – Андрущенко Олеся Петрівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 – «Право» за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

декан юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор

03 грудня 2024 року.

Віталій СЕРЬОГІН

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадр

